

Posudek oponenta disertační práce MgA. Jana Pfeiffera

„Černá. (Vybrané případy fenoménu ve výtvarném umění, kultuře a jejich možnosti v edukaci)“

předkládané v roce 2024 na Katedře výtvarné výchovy PedF UK

I. Stručná charakteristika práce

Předkladaná práce sa zaoberá problematikou fenoménu čiernej farby v jeho širokom spektre súvzťahností, obsahových i výrazových aspektov a socio-kultúrnych kontextov. Zámerom autora je v istom zmysle ponúknuť inovatívny model nahliadania na čiernu farbu nielen v procese umelecko-perceptívnom ale i v pedagogicko-reflexívnom. Odráža sa preto od overených a zaužívaných metód predovšetkým kvalitatívneho výskumu, ktoré aplikuje v procese analýzy vlastnej umeleckej tvorby i koncepcie vlastnej výuky. V procese výskumu sa objavujú i inšpirácie z fenomenologických prístupov, konceptu A/r/tography a reflexívneho konceptu Donalda A.Schöna. Napokon sa v metodológii dizertačnej práce objavuje i kvalitatívny výskum orálneho charakteru, kde autor realizuje, prepisuje a ďalej metódou triangulácie analyzuje rozhovory s teoretikmi a vizuálnymi umelcami, ktorí s čiernou farbou vo vlastných projektoch vedome narábajú. Práca je oborovo i obsahovo rozkročená do takej miery, v akej je ešte možné výsledky i výklady vlastného mapovania zosúvzťažiť, ale nestratiť pritom zmysel a jasné zacielenie. To mi veľmi imponuje.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Jedná sa o štúdiu, ktorá si nastavila prepracovanú štruktúru rôznych typov výskumov, vrátane výskumu umením, čo pokladám za mimoriadne prínosné. Samotné uvedenie čitateľstva do inšpiračných rámcov a súvislostí chápania čiernej farby je samo o sebe originálne, neotrelé prepájajúce oblasti psychológie, teórie umenia, teórie vizuálnej komunikácie, didaktiky, pedagogiky atď. Práca je inovatívna, komplexná, v súvislosti s takto nastaveným interdisciplinárnym presahom obohacujúca predovšetkým oborové vzdelávacie vymedzenie v oblasti výtvarnej výchovy. Štylisticky i gramaticky v niektorých častiach zrejme neprešla úplnou korektúrou, čo považujem za jeden z mála pokrívajúcich aspektov predloženej práce.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Struktura argumentace, formální úroveň práce, práce s prameny či s materiálem

Štruktúra práce akoby postupovala od osobnej perspektívy autora smerom ku perspektíve nahliadajúcej celú škálu subtém zvonku. Práca sa tak nesie v duchu dobre a konštruktívne argumentovaného dialógu z oboch strán. Hneď v úvode si autor kladie sám otázku: Mohu umením niečo zkoúmat? Vzápätí si sám odpovedá s poukázaním na výskum umením (umelecký výskum) prepájajúcim metódy badateľské i umelecko-tvorivé. Tri mapy výskumného uvažovania veľmi zreteľne a vrstevnato popisujú výskum, kde okolo hlavnej témy krúžia

obsahové súvislosti fenoménu čiernej farby, výskumných metód, pedagogických konceptov a ich reflexie i reflexie vlastnej tvorby. Štyri základné kamene štruktúry práce do seba organicky integrujú i kolektívnu metódu tvorivej hry Open Form, ktorá bola kľúčovou pre prípravu pedagogických sond a prispela k formulácii vlastných záverov. Veľmi zaujímavý je koncept mapy uvažovania II, kde autor prepája architektúru svojej samostatnej výstavy v Paláci Adria (2021) s myšlienkovou štruktúrou dizertácie. Myslím, že takto môže autor-umelec adekvátne vsádzať tvorivú povahu vlastného kreatívneho uvažovania do rámcov odborného výskumu. **1.Veľmi by ma zaujímalo, ako s odstupom času hodnotí Jan Pfeiffer túto stratégiu, kde výber piatich výstavných artefaktov malo demonštrovať zároveň päť výkladových rámcov samotnej dizertácie, krúžiacich (ako inak) okolo čierneho štvorca?**

V časti ktorá sa ponára do prieskumu voľných súvislostí (kapitola č.3) sa text hybridne opiera o teoretické odborné zdroje a zároveň sme ako čitatelia konfrontovaní s dielčimi interpretáciami častí rozhovorov, ktoré autor realizoval predovšetkým s cieľom podporiť svoj fokus o kvalitatívny výskum. Toto prepájanie teoretických zdrojov so zdrojmi orálnymi, vnímam v kombinácii s pomerne nesúrodými aspektami nosnej témy (čierna ako predstava, slovo, priepasť, filmová scéna či kulisa...) ako veľmi podnetné. I uvedenie niekoľkých umeleckých projektov reflektujúcich čiernu farbu z mnohých perspektív organicky dosadá do tejto mozaikovito-esejistickej kapitoly, ktorá sama o sebe predstavuje prínosný potenciál ako demonštračný materiál k výuke výtvarnej výchovy.

Kapitola č.5: Hlavným predmetom výskumu je mapovanie vybraných prípadov fenoménu čiernej farby vo výtvarnom umení a možnosti ich využitia v edukácii. Hlavné ciele sú teda zamerané jednak na hľadanie nových, zatiaľ neštandardizovaných stratégií práce s čiernou, ale predovšetkým na vymedzenie myšlienkových rámcov pre následné skúmanie pomocou a) výskumu umením, b) akčného výskumu a c) metód kvalitatívneho výskumu v pedagogickom procese. Výskumné šetrenia sa zameriavali na žiakov, študentov učiteľstva, umelecké osobnosti a napokon i na vlastnú tvorbu. V súvislosti s uvedením metódy *Výskumu umením* autor priznáva, že sám pochyboval o možnostiach prepojenia umeleckých, chaoticky, spontánne a intuitívne riadených procesov s konštruktívnym, racionálno-analytickým prístupom, (toto je vlastne jedna z najväčších obáv spájaných s umeleckým výskumom). Pozitívny vplyv, ktorý mu táto metóda vniesla spätne do jeho vlastnej tvorby vnímal predovšetkým v schopnosti jasnejšej a korektnejšej analýzy a kódovania vlastných tvorivých stratégií. Zároveň sa autor opiera o hybridné prepojenie *PAR participatívneho akčného a kvalitatívneho výskumu*, založeného na kombinácii *interpretatívnych prístupov a symbolického interakcionizmu*. Dopĺňa výskum o fenomenologicky fokusované kritické reflexie prežívaných a popisovaných javov. Takáto komplexná analýza a interpretácia získaných dát ako aj výtvarno-edukatívna reflexia výskumných nálezov môže prispieť k inovatívnym procesom v oblasti vzdelávania výtvarnej výchovy.

Výskum II prepájajúci paralelne prebiehajúce pedagogické koncepty, autorskú a výstavnú činnosť a kvalitatívne rozhovory s umelcami a teoretikmi je pre mňa najviac inšpiratívny. Myslím síce, že by si textová a literárna koncepcia týchto kapitol zaslúžila väčšiu pozornosť, ale napriek tomu ma ich obsahová esencia obohatila a zaujímala. Pojmy *Kreativita/Imaginácia/ Proces tvorby/ Kolektívna tvorba/ Práca s priestorom* sú takmer heuristicky vsadené do odborných publikačných zdrojov i vlastných skúsenostných zážitkov, do vlastnej umeleckej i pedagogickej praxe. Obrazový, literárny i citačný aparát preukazuje vážny záujem o interdisciplinárny koncept vlastného uvažovania i vedenia práce. Výskumné sondy sú adekvátne doplnené o vlastný popis, primárne dokumenty i obrazovú dokumentáciu. Ak by som mohla poukázať na čosi, čo sa trochu vymyká z celkového naladenia, je to moment z **kapitoly č.6:** Objavuje sa tu i vlastná sebahodnotiacia reflexia v sonde (P3) z *Lisabonu 2015 – Černá vzpomínka*, kde oceňujem tendenciu autora sbochybníť vlastné hypotézy asociatívnych

spojení s černou farbou. Stretol sa s konfrontáciou z radov študentstva, keď príliš vymedzene predpokladal spojenie čiernej farby s podvedomím a zabúdaním. Auto-korektívnu metódou tak posúva vlastnú pedagogickú prax k viac otvoreným koncepčným konštruktom: „Tato sonda vedla k zjištění, černá není sama o sobě tématem, je především médiem, nosičem, který dokáže předat další témata“. (s. 72) **2.Tu by ma preto veľmi zaujímalo, ako konkrétne s týmto vedomím možného chybného predpokladu vo vzťahu k vlastnej pedagogickej praxi autor nakladá v súčasnosti? Je možné sa poučiť a naďalej tak vlastne ťažiť z podobných situácií, alebo sa naopak podobným situáciám vyhýbate?**

Následuje integrácia kvalitatívnych rozhovorov s umelcami a teoretikmi, kde sa v úvode veľmi správne poukazuje na dôležité kľúče výberu respondentov, vysvetľuje sa metóda triangulácie dát zaručujúca objektivnosť a otvorenosť perspektív, a napokon sa logicky dostávame k súhrnu objavených kódov i superkódov, ktoré sa navzájom dopĺňajú a autor o ne môže opierať svoj ďalší výskum: “Černá umožňuje jak kolektivní zážitek jednoty, tak individuální nekonečnou imaginaci, mentální únik. Skrze černou tedy můžeme vytvořit vlastní svět, vlastní systém, jak kolektivní, tak individuální.“ (s.81) Dostávame sa k aspektom *Vizuálnej eseje* prenikajúcej čoraz viac i do relevantných oblastí humanitných a vizuálnych oborov. Vizuálna esej sa autorovi javí podobne ako mentálna mapa, ktorá má potenciál stimulovať k aktivite, imaginácii, tvorbe i interpretácii určitého významu. Oceňujem triezvosť, s akou autor vníma jej potenciál v kontexte metodológie vlastnej práce, uvádza ju ako jednu z širokého poľa možností napomáhajúcich ku zhodnoteniu a upevneniu výskumných nálezov a záverov. Napojenie textu práce k dvom vizuálnym esejám autorskej i teoretickej časti Jana Pfeiffera vnímam ako vhodný obrazový pandán a motivačný aspekt ku kolektívnemu zdieľaniu inšpirácií a podnetov v procese pedagogickej praxe i reflexie. Analogicky ku predchádzajúcim inšpiračným, výskumno-metodologickým a pedagogickým líniam v závere práce dochádza k analýze vlastných autorských výstavných projektov realizovaných v priebehu niekoľkých rokov. V tejto časti sa rozhodol autor predstaviť vlastný tvorivý rámec cez prizmu kurátorských textov, postupne publikovaných pre jednotlivé výstavné projekty. Z pohľadu výtvarnej pedagogiky a jej aktuálnych výziev vnímam ako najprínosnejší potenciál posledného zo zmienených projektov a kurzov: Výtvarno pedagogický projekt *Krejčí průvodce* (2021), ktorý bol súčasťou medzinárodného projektu Horizon 2020, AMASS. Myslím, že v tomto počine sa skutočne prepojilo niekoľko rovín systematického uvažovania o vlastnej téme z uplynulých rokov, veci, pojmy, hypotézy i prax do seba zapadli a mohli sa prejaviť ako precízne postavená architektúra kurzu autorského kolektívu (Fulková, Novotná, Pfeiffer, Hay: *Artistic open form and art education for the Deaf. Emancipating people*).

Formální úroveň práce

Po formálnej stránke je práca adekvátne spracovaná, systematicky vnútorne previazaná a vzhľadom ku obsahovej košatosti štruktúry ju považujem za kvalitne a zodpovedne spracovanú. Potenciál odborných prameňov, externých mentálnych odkazov a transoborových presahov je využitý vo veľkej miere. Nejedná sa tak len o kompilát jestvujúcich primárnych zdrojov, ich obsahy sú zosúvzťažňované, podopierané vlastnou praxou a argumentami z nej vychádzajúcimi. Už som zmieňovala, že po štylistickej i jazykovo-gramatickej stránke by si práca zaslúžila rozhodne väčšiu starostlivosť, niektoré časti hlavne ku koncu práce akoby

z procesu korektúr vypadli úplne, čo žiaľ vnímam ako čiastočne oslabujúce.

IV. Vlastní přínos

Táto práca si vďaka previazanosti s vlastnou umeleckou tvorbou udržala vysokú mieru originalnosti, je inšpiratívna, narúšajúca rutinné uvažovanie o podobách a cieľoch výuky výtvarnej výchovy. Na záver by som rada zmienila hlavné body prínosu práce Jana Pfeiffera:

1. Pomáha rozvinúť zvolený tématický rámec čiernej farby do možno trochu proklamatívnych, ale v kontexte umeleckého výskumu určite prijateľných záverov, že: a) Černá dáva svoju neurčitostí priestor pro osobní imaginaci, sebepoznání. b) Černá funguje jako výrazný signalizační element. c) Černá může být rozmezím mezi totalitou a svobodou. d) Může působit silně na diváka – s funkcí manipulace nebo momentem imaginace.“ Toto sú podľa mňa výrazné stavebné piliere, o ktoré sa môže umelecký výskum ako taký opierať.

2. Takáto komplexná analýza a interpretácia získaných dát ako aj výtvarno-edukatívna reflexia výskumných nálezov širokého spektra výskumných metód (výskum umením, akčný výskum, kvalitatívny výskum, hybridné prepojenie PAR participatívneho akčného a kvalitatívneho výskumu, založené na kombinácii interpretatívnych prístupov a symbolického interakcionizmu. v pedagogickom procese, Open Form) môže prispieť k inovatívnym procesom v oblasti vzdelávania výtvarnej výchovy. V súvislosti s aktuálnym uvažovaním o jeho budúcom smerovaní môže prispieť ku kontrolovanému (riadenému) rozprestretiu kurikulárnych dokumentov Rámcového vzdelávacieho procesu do obohacujúcich psychologických, umenovedných, tvorivých, esteticko-etických až ideologických, spoločensko-kultúrnych kontextov súčasnej vizuálnej komunikácie. Pomáha udržať oblasť umeleckého a výtvarného vzdelávania v strede spoločenského i umeleckého záujmu, diskurzu a konsenzu. Pomáha ju tak udržiavať pri živote.

3. Práca prispieva k budovaniu a posilovaniu rešpektu skutočne nadmieru náročnej pozície *umelca-pedagóga-výskumníka*, ktorý s plným a preukázaným vedomím možných vlastných omylov či slepých uličiek nachádza a overuje stratégie, ktoré môžu (a mali by byť) do pedagogickej praxe plne integrované a legitimizované.

Dotazy k obhajobě

Rozhodla som sa využiť možnosť zapojiť vlastné dotazy organicky do textu posudku, takže moje predchádzajúce dve otázky som zvýraznila a poďakovala priamo v texte, aby nestratili vlastný kontext. Ostáva mi tak už len jediná – záverečná otázka: **3. Uvažujete v súvislosti s vlastnou pozíciou umelca-pedagóga-výskumníka ako o hybridnej ale napriek tomu harmonicky vyváženej praxi, alebo cítite nejaké riziká, prípadne limity, o ktoré by ste sa dnes mohol/ chcel podeliť?**

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěla.

15. 3. 2024

doc. Mgr. Anna Vartecká, Ph.D.